

Этнанацыянальная палітыка 1919-  
1941 гг. у БССР і яе ўплыў на  
нацыянальнае будаўніцтва ў  
пасляваенныя дзесяцігоддзі.

**АЛЬХОВІК МІКАЛАЙ КАНСТАНЦІНАВІЧ**

Дацэнт кафедры філасофіі і паліталогіі, дэкан  
ФПАДП, кандыдат гістарычных навук, дацэнт

- Адным з дыскусійных пытанняў сучаснай гістарыяграфіі з'яўляецца **савецкая нацыянальная палітыка міжваеннага перыяду ў моўнай галіне.**
- Мэта выступлення – выявіць напрамкі і вызначыць этапы эвалюцыі нацыянальна-моўнай палітыкі ў БССР і СССР у 1920-я – пачатку 1940-х гг.

# задачы

- 1 Вызначыць месца моўнага пытання ў марксісцкай ідэалогіі
- 2 Выявіць эвалюцыю моўнай палітыкі ў СССР
- 3 Даказаць факт цэнтралізаванай моўнай палітыкі
- 4 Вызначыць напрамак рэфармавання беларускай мовы і іншых тытульных моў СССР
- 5 Вызначыць напрамак рэфармавання моваў нацыянальных меншасцяў БССР і СССР

- **Нацыянальная палітыка ўяўляе сабой усебакова абгрунтаваную і замацаваную ў палітычных дакументах і прававых актах мэтанакіраваную дзейнасць па рэалізацыі інтарэсаў усіх нацыянальных супольнасцяў на агульнадзяржаўным, рэгіянальным і мясцовым узроўнях.**
- **моўная палітыка – дзейнасць дзяржавы і іншых палітычных сіл па практычным вызначэнні статусу моў у грамадстве**



- Партия большевиків розглядала національне питання як творче ад соціально-класове.
- Головні принципи національної політики УКП(б) - **права націй на політичне самовизначення аж до відділення і утворення самостійних держав** – Права націй на самостійне визначення своєї долі, на самостійне державне управління
- Справедливе вирішення національного питання зв'язалося з **закріпленням диктатури пролетаріату**.
- Меркавалося, що **успіхи в будівництві соціалізму** сприяють економічному і культурному розвитку націй і народів, а також їх зближенню.



colorized by planetzero

**Нацыянальна-дзяржаўныя ўтварэнні**

**адміністрацыйна-тэрытарыяльныя адзінкі**

**саюз рэспублік**

**федэратыўныя рэспублікі**

**саюзныя рэспублікі**

**аўтаномныя рэспублікі**

**аўтаномныя вобласці**

**нацыянальныя акругі**

**нацыянальныя раёны**

**нацыянальныя сельскія,  
местачковыя і гарадскія саветы**

**нацыянальныя паселішчы**

**нацыянальныя калгасы**

**нацыянальныя арцелі**

- Стратэгічнай мэтай з'яўлялася адміранне **нацыянальных і культурна-моўных асаблівасцяў праз працяглы час пасля перамогі камунізму ў сусветным маштабе.**
- *Адзіная мова* – у ідэалогіі марксізму-ленінізму гіпатэтычная мова (лінгва франка), якая з'явіцца праз доўгі час панавання камуністычнай фармацыі ў сусветным маштабе адначасова з фармаваннем адзінай гаспадаркі, нацыі і агульнай культуры. Не атаясамлялася з якой-небудзь мовай

- У сучаснай гістарычнай думцы выкарыстоўваецца азначэнне нацыі як вялікай сацыяльнай групы, што валодае агульнасцю мовы і культуры, мае адзіную тэрыторыю і палітычныя інстытуты і захоўвае стабільнасць дзякуючы салідарнасці яе членаў.
- У 1920–1940-я гг. агульнапрынятым з’яўлялася сфармуляванае ў рабоце тэарэтыка нацыянальнага пытання РСДРП(б) І.В. Сталіна «Марксізм і нацыянальнае пытанне» (1913 г.) вызначэнне нацыі як гістарычна складзенай супольнасці людзей, якая валодае агульнасцю **мовы**, тэрыторыі, эканамічнага жыцця, псіхічнага складу (нацыянальнага характару), культуры.







- Мова – адна з асноўных прыкметаў нацыі. Ідэолагі марксізму-ленінізму сцвярджалі, што, у адрозненне ад культуры, **мова з’яўляецца агульнанароднай, надкласавай, выконвае абслуговую, інструментальную функцыю і змяняецца на працягу вялікіх адрэзкаў часу.** Адрозненні паміж мовай класаў, якія эксплуатаюць, і эксплуатаваных класаў складаюць не больш за 1%.



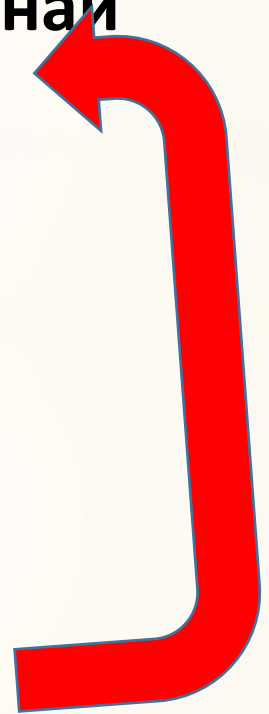
### **Дзіманштэйн, Сямён Маркавіч**

З 1929 і да канца 1931 г. нам. Сакратара Савета Нацыянальнасцяў пры Прэзідыюме ЦВК Саюза ССР. У 1930-х гадах — рэдактар часопіса «Рэволюция и национальности».

- **Мясцовыя мовы** – (у БССР) беларуская, ідыш, польская (часам руская) і г.д.
- **Родная мова** – у адпаведнасці з ідэалогіяй марксізму-ленінізму і афіцыйнымі дакументамі СССР найбольш зразумелая і даступная чалавеку размоўная мова, якую ён ужываў у побыце, у размовах з бліжэйшым атачэннем.
- У СССР па прынцыпе роднай мовы будавалася выхаванне, навучанне і культурна-асветніцкая работа. Падмена роднай мовы нацыянальнай альбо «мовай продкаў» лічылася ўхілам ад «ленінскай нацыянальнай палітыкі».
- **Нацыянальная («матчына») мова** – мова нацыянальнасці, да якой сябе адносіў чалавек, мова нацыянальнай прыналежнасці. Тэрмін шырока ўжываўся ў 1920-я – 1937 гг. Для пераадолення наступстваў палітыкі русіфікацыі, якая праводзілася ўладамі Расійскай імперыі, многія дзяржаўныя работнікі, прадстаўнікі інтэлігенцыі БССР і УССР свядома атаясамлялі родную мову чалавека з мовай яго нацыянальнасці. Пленум ЦК і ЦКК КП(б)Б ад 22–23 снежня 1933 г. аб’явіў падобную практыку скажэннем у бок «нацыянал-дэмакратызму».

# Перыядызацыя нацыянальнай палітыкі

- **1917-1920** – выпрацоўка лініі РКП(б) у нацыянальным пытанні
- **1920-1933** – палітыка, накіраваная на падтрымку нацыянальнай ідэнтычнасці і нацыянальнае будаўніцтва.
- **1928-1933** – захаванне папярэдняга курсу ва ўмовах вострай палітычнай барацьбы
- **1933-1937** – пераход да ўніфікацыі нацыянальнай сферы
- **1937-1940** – палітыка па ўніфікацыі нацыянальнай сферы
- **Восень 1940 – чэрвень 1941** - спроба аднаўлення лініі на падтрымку нацыянальнай ідэнтычнасці і нацыянальнае будаўніцтва



# Дзяржаўныя мовы БССР

- – мовы, раўнапраўе якіх было абвешчана ў дзяржаўных установах і грамадскіх арганізацыях, на якіх публікаваліся найважнейшыя заканадаўчыя акты і размяшчаліся надпісы на дзяржаўным гербе БССР у адпаведнасці з Канстытуцыяй БССР і іншымі палітыка-прававымі дакументамі.
- Як правіла, у канстытуцыйных актах і заканадаўстве сам тэрмін «дзяржаўная мова» рэдка ўжываўся, паколькі У.І. Ленін у сваіх творах выступаў супраць абавязковай дзяржаўнай мовы ў Расіі.



# Нацыянальная палітыка

- Палітыка ў дачыненні да тытульнага насельніцтва адміністрацыйна-тэрытарыяльнай адзінкі
- украінізацыя, беларусізацыя, грузінізацыя, арменізацыя, азербайджанізацыя, казахізацыя, узбекізацыя, кіргізацыя, туркменізацыя, таджыкізацыя,
- германізацыя, башкірызацыя, татарызацыя, мардвінізацыя, карэлізацыя і фінізацыя, якутызацыя, чувашызацыя, камізацыя, чачэнізацыя і тувінізацыя
- Палітыка ў дачыненні да нацыянальных меншасцяў адміністрацыйна-тэрытарыяльнай адзінкі
- элінізацыя, ідышызацыя

# беларусізацыя

- Палітыка камуністычнай партыі і савецкай улады, накіраваная на пераадоленне наступстваў русіфікацыі, *забеспячэнне дамінуючага становішча беларускага пралетарыяту, беларускай мовы і беларускай сацыялістычнай культуры ў БССР і трансфармацыю беларускай «буржуазнай» нацыі ў «сацыялістычную».* Гэта палітыка прадугледжвала захады па
  - **абслугоўванні тытульнага насельніцтва на роднай мове,**
  - вылучэнні беларусаў на адказныя і кіраўнічыя пасады,
  - выхаванні іх нацыянальнай самасвядомасці,
  - будаўніцтве сацыялістычнай культуры
  - стварэнні колькаснай перавагі беларусаў у складзе пралетарыяту і інтэлігенцыі.





# Нацыянальная палітыка ў дачыненні да нятытульнага насельніцтва

- курс на выхаванне і вылучэнне кадраў НМ на адказныя і кіраўнічыя пасады па прынцыпе прапарцыйнага прадстаўніцтва нацый,
- абслугоўванне насельніцтва на роднай мове ў дзяржаўных і грамадскіх інстытутах,
- стварэнне нацыянальных саветаў, калгасаў, судоў, адукацыйных і іншых устаноў і арганізацый,
- выданне і распаўсюджванне літаратуры на ідыш, польскай і іншых мовах.
- інтэрнацыяналізацыя калектываў прамысловых і сельскагаспадарчых прадпрыемстваў,
- перасяленне яўрэйскага насельніцтва ў Крым, Бірабіджан, сельскую мясцовасць і гарады буйной прамысловасці
- інтэрнацыянальнае выхаванне працоўных мас,
- У БССР (і УССР) пашырылася практыка стварэння польскіх саветаў, школ і выкладання польскай мовы ў беларускіх школах пасля штучнага залічэння часткі беларусаў-католікаў у палякі.



# Уніфікацыя нацыянальнай сферы – 1933-1940 гг.

- У цэнтры ўвагі партыйна-савецкіх органаў знаходзілася ўзмацненне пазіцый рускай мовы і культуры ў БССР.
  1. Перавод навучальных устаноў на рускую мову.
  2. Павелічэнне колькасці друкаванай прадукцыі на рускай мове.
  3. Перавод культурных і культасветных устаноў на рускую мову.
  4. Рэарганізацыя і перавод вайсковых фармаванняў і школ на рускую мову.
  5. Рэабілітацыя і папулярызацыя гісторыка-культурнай спадчыны рускага народа
- Руская мова разглядалася не толькі як мова рускага насельніцтва БССР і РСФСР, але і як сродак міжнацыянальных зносін, гаспадарчых, культурных, навукова-тэхнічных сувязяў, фактар умацавання грамадскай еднасці, стабільнасці і дзяржаўнай бяспекі.

У грамадскай свядомасці аднавілася ўяўленне аб узаемасувязі рускай мовы з уладай і сацыяльным прэстыжам. Ужыванне гэтай мовы абгрунтоўвалася імкненнем адпавядаць новым рэаліям палітычнага жыцця, пазбегнуць крымінальнага праследавання

- Студэнты Горацкага сельскагаспадарчага інстытута выказваліся наступным чынам: «хочаце, каб вас не звалі нацдэмамі, не вывучайце беларускай мовы»

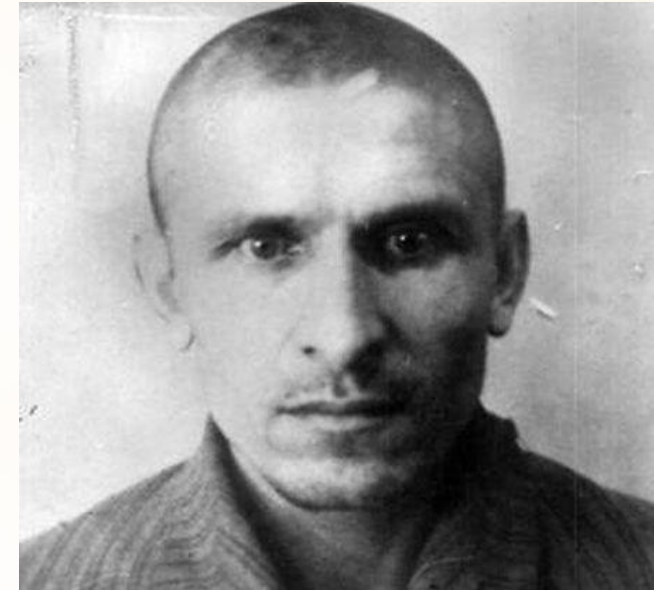


- У 1933 г. работнік Белкаапсаюза Туркевіч апраўдаў свой пераход на рускую мову тым, што «карыстанне беларускай мовай ёсць праява нацдэмакратызму», работнікі Ваксман, Сулькіна, Андросенка – тым, што «больш цяпер карыстаюцца рускай мовай, а таму і мы карыстаемся ёй», начальнік агітацыйна-прапагандысцкага аддзела гарадскога савета Гомеля Шапіра адмовіўся распаўсюджваць літаратуру сярод гомельскіх рабочых, матывуючы гэта тым, што «рабочыя не ведаюць беларускую мову»



Партыйна-дзяржаўныя работнікі, грамадскія актывісты былі вызвалены ад абавязкаў вывучэння і выкарыстання беларускай мовы.

- У Канстытуцыі БССР 1937 г. адсутнічала ўказанне на пераважнае выкарыстанне беларускай мовы ў зносінах дзяржаўных і грамадскіх інстытутаў.
- У 1938 г. у Мінскім педагагічным інстытуце народны камісар асветы БССР У.І. Півавараў заявіў, што «руская мова – гэта асноўная дзяржаўная мова, беларуская і яўрэйская – гэта другарадныя, яўрэйскай мове навучаюць у Бірабіджане, і хто хоча вывучаць яўрэйскую мову, няхай той едзе ў Бірабіджан».



- На пленуме ЦК КП(б)Б ад 25–27 студзеня 1939 г. **П.К. Панамарэнка** прапанаваў першаму сакратару Віцебскага АК КП(б)Б І.А. Стулаву выкарыстоўваць перакладчыка з беларускай мовы для рэцэнзавання артыкулаў у абласной прэсе .
- 28 сакавіка 1939 г. Бюро ЦК КП(б)Б адмяніла вымову «контррэвалюцыйных нацыяналістычных элементаў» Віцебскага ГК КП(б)Б С.М. Недліну за няведанне беларускай мовы і зрабіла заўвагу Віцебскаму РК КП(б)Б за ўнясенне вымовы 1931 г. у новыя партыйныя дакументы
- З бібліятэк і кніжных паліц канфіскоўвалася і спісвалася літаратура па нацыянальнай палітыцы 1920–1930-х гг.



- 21 лістапада 1938 г. П.К. Панамарэнка ў лісце да І.В. Сталіна зместам нацыянальнай палітыкі **вызначыў павелічэнне сеткі рускіх школ, грунтоўнае набліжэнне беларускай мовы да рускай і ізаляцыю антысавецкіх элементаў у асяроддзі навуковых і культурных работнікаў. Рэарганізацыя беларускіх школ у рускія прызнавалася «практычна мэтазгоднай, але палітычна недапушчальнай».** Указвалася, што «ў горадзе і вёсцы рускія кнігі бяруць нарасхват, а беларускія... ляжаць на паліцах».
- Так, у 1938 г. член Бюро ЦК КП(б)Б старшыня Вярхоўнага Савета БССР Н.Р. Грэк змяніла сваё прозвішча на рускае (Грэкава)

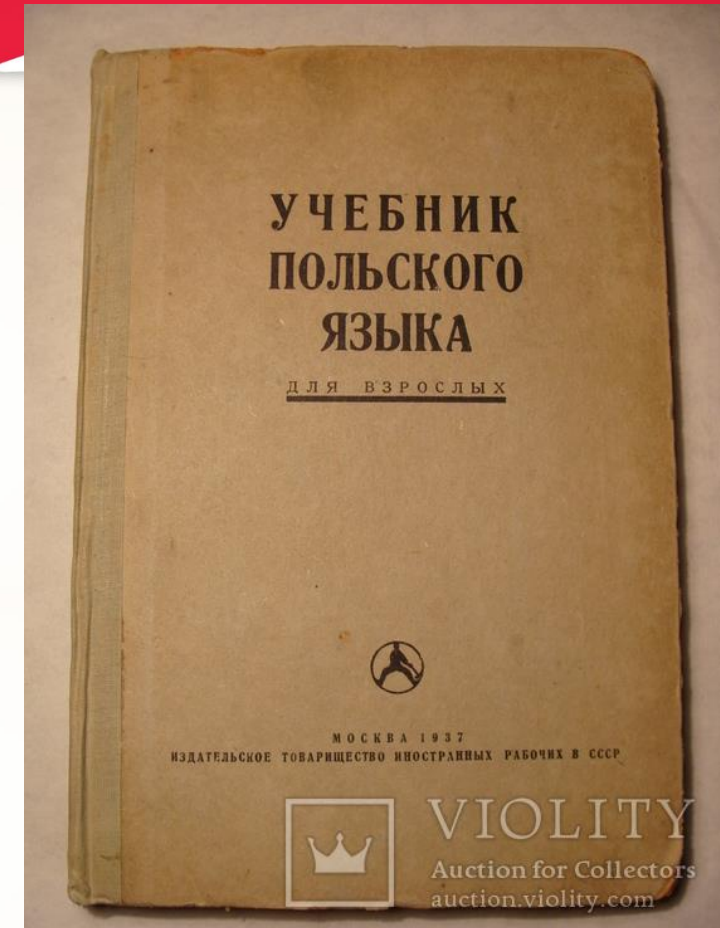


# Моўная рэформа, рэфармаванне моў –

- разнавіднасць моўнага планавання шляхам маштабных зменаў у мове.
- 1926 г. – Акадэмічная канферэнцыя па праблемах беларускага правапісу.
- У канцы 1920-х гг. у СССР з'явілася новая арфаграфія латышскай мовы, у 1930 г. быў зменены правапіс балгарскай мовы.



- У 1931 г. у мэтах барацьбы з «буржуазнымі скажэннямі» быў прыняты новы польскі правапіс, «[каб] палегчыць развіццё пралетарскай мовы, таму што [польскі індустрыяны рабочы] у будучыні – наш кадр». Правапіс быў уведзены ў школе і грунтаваўся на фанетычным прынцыпе (у прыватнасці, адсутнічалі адрозненні rz/ż, ch/h ці ó/u). У 1932 г. польскі сектар БДВ выдаў дыскусійныя матэрыялы аб змене польскага правапісу. Частка нераспаўсюджаных матэрыялаў была затрымана пад націскам рада членаў Камуністычнай партыі Польшчы.





- 4 ліпеня 1933 г. загадчык Аддзела культуры і прапаганды ЦК УКП(б) А.І. Стэцкі паведаміў І.В. Сталіну і Л.М. Кагановічу аб скасаванні правапісных змен. УССР і РСФСР перайшлі на прынятую ў 1918 г. Кракаўскай акадэміяй польскую арфаграфію. Падручнікі, літаратура і перыядычныя выданні БССР друкаваліся паводле старой арфаграфіі Крынскага да 1935 г.
- 16 чэрвеня 1933 г. пастанова Усеўкраінскай нарады па пытаннях балгарскага правапісу адмяніла змены ў балгарскім правапісе.

- Разгарнулася кампанія як супраць «здадзенай у архіў» тэрміналогіі і лексікі (малаўжывальных слоў, дыялектызмаў, неалагізмаў, запазычанняў з польскай, чэшскай моў і г.д.), так і супраць русізмаў, якія не з'яўляліся міжнароднымі тэрмінамі.
- У 1930–1933 гг. была перагледжана вайсковая тэрміналогія, быў аб'яўлены контррэвалюцыйным «Беларуска-расейскі слоўнік» М.Я. Байкова і С.М. Некрашэвіча.
- У рэзалюцыях бюро ЦК КП(б)Б аб выніках дыскусіі аб марксізме, мовазнаўстве і шляхах далейшага развіцця беларускай літаратурнай мовы, якая адбылася ў БАН (пачатак 1930 г.) і нарады ЦК УКП(б) па народнай адукацыі (30 красавіка 1930 г.) штучнае ўкараненне русізмаў прызнавалася непрымальным, але адначасова ўказвалася, што «барацьба супраць [асобных] русізмаў і інтэрнацыяналізмаў з'яўляецца, па сутнасці, барацьбой супраць саветызмаў»



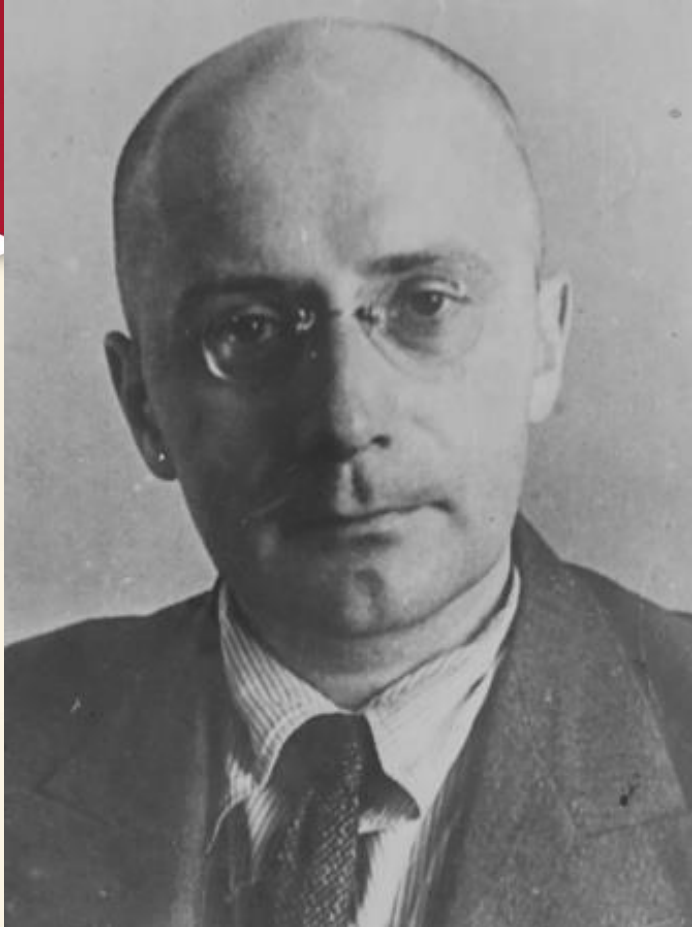
- У 1929 г. прадстаўнік Галоўлітбела С.Х. Агурскі забараніў самастойна займацца спрашчэннем беларускага алфавіту часопісу «Узвышша», на старонках якога была выказана прапанова знайсці новыя літары для абазначэння гукаў «дз», «дз’», «дж», а таксама для падоўжаных зычных
- З 1929-1930 гг. забаранялася перакладаць «Беларусь» як «Weissruthenie», «Blanche-Ruthenie», а толькі як «Weissrussland», «Russie Blanche» і г.д.
- У 1931 г. спроба перадаваць імёны з украінскай мовы без пасрэдніцтва рускай мовы была ахарактарызавана як праява «нацыянал-дэмакратызму».



- У 1930 г. распрацаваны Правапіснай камісіяй на чале з С.М. Некрашэвічам у 1927–1929 гг. праект правапісу быў адхілены як «нацыянал-дэмакратычны».
- У верасні 1931 г. Нацыянальная камісія пры Прэзідыуме ЦВК БССР даручыла БАН да 1 студзеня 1932 г. унесці на зацвярджэнне СНК БССР новы праект правапісу. Восенню 1932 г. Інстытут мовазнаўства БАН пачаў складанне правапіснага зводу, які меркавалася ўхваліць у 1933 г. на Усебеларускай канферэнцыі па рэформе беларускага правапісу. У красавіку-ліпені 1933 г. праект правапісу шырока абмяркоўваўся ў асяроддзі кіраўнічых работнікаў, пісьменнікаў, навукоўцаў, выкладчыкаў і студэнтаў.



С.М. Некрашэвіч з жонкай



- 4 ліпеня 1933 г. загадчык Аддзелу культуры і прапаганды ЦК УКП(б) прызнаў мэтазгоднасць існавання «саветызмаў» і «русізмаў» у нярускіх мовах.
- Рэформай беларускага правапісу заняліся недасведчаныя ў галіне мовазнаўства асобы. **Палітычная камісія Бюро ЦК КП(б)Б** перапрацавала беларускі правапіс у напрамку набліжэння да рускага. 26 жніўня 1933 г. СНК БССР зацвердзіў пастанову «Аб зменах і спрашчэнні беларускага правапісу».

- ЦК КП(б)Б адмовіўся ад уступлення ў філалагічныя дыскусіі і расцаніў выпадкі крытыкі і адмоў ад ужывання новага правапісу (Мінск, Гомель і інш.) як антысавецкую дзейнасць
- Прапагандысцкая кампанія, якая мела на мэце дэманстрацыю грамадскай падтрымкі правапісных змен, не дала істотных вынікаў, нават член палітычнай камісіі ЦК КП(б)Б А.І. Александровіч адкрыта падтрымаў толькі два правілы новага правапісу.



- Рэформа прывяла да шматгадовай блытаніны ў правілах беларускай мовы, да зніжэння ўзроўню пісьменнасці насельніцтва, у т.л. выкладчыкаў, навучэнцаў і работнікаў друку. Хібы і скажэнні ў вымаўленні і ўжыванні слоў, у пабудове сказаў дапускалі нават артысты БДТ-1 і дыктары радыё.
- Страх перад рэпрэсіямі абумовіў масавае і наўмыснае выкарыстанне калькаў з рускай мовы. бо, як адзначаў другі сакратар ЦК КП(б)Б Д.І. Валковіч, «у нас думаюць, раз ён рускія словы ўносіць, значыць гэта правільна, гэта трэба падтрымаць».

- Старшыня праўлення ССП БССР М. Клімковіч пісаў, што «вульгарызатары і абывацелі масава замянялі незразумелыя для іх беларускія словы "на ўсялякі выпадак"».
- У 1938 г. М. Лынькоў папярэдзваў, што такая тэндэнцыя можа прывесці да практычнай ліквідацыі беларускай мовы, зьвязаная яе да «папсаванай копіі рускай мовы».
- Палітычныя абвінавачванні на адрас работніка БАН В.А. Сярбенты, пісьменнікаў Ю. Віцьбіча, Х.С. Шынклера, М.Ц. Лынькова, супрацоўнікаў газеты «Літаратура і мастацтва» і інш. грунтаваліся на выкарыстанні пэўных беларускіх слоў, словазлучэнняў, сінтаксічных нормаў.



- Праект правапісу 1934 г. Інстытута мовы БАН прадугледжваў больш радыкальнае набліжэнне беларускай мовы да рускай. Прапаноўвалася:
- скасаваць перадачу «якання» на пісьме
- в) *Е ў першым складзе перад націскам захоўваць без змены*: весна, земля, несу, везу, печурка, беда, снегі, сезон, перон, цеорыя, дзебаты, Александр, Сергей, Балеслаў, Некрасаў, Белінскі, Бедуля, Неедлы, Неруда, Нехода, Дзержынскі, Сенкевіч; Нева, Печора, Седан, Неапаль, Дзетлава
- г) Пісаць праз Я наступныя займеннікі: мяне, цябе, сябе, яна, яго, яе, яны.

# скасаваць цвёрдае вымаўленне «д» і «т» у запазычаных словах і г.д.

- а) *Д, Т пры мяккім вымаўленні перадаваць праз дз, ц:*
- дзень, цень, дзірэктар, парція, целефон, дзелегат, гарціль, дзебаты, весцібюль, вецэран, верцікаль, гаранція, гвардзія, генераліцет, балісціка, бандзероль, басціон, бардзюр, бюлецень, цір, нацюрморт, эцюд, цюльпан; Дзеніс, Ціхон, Хрысціна, Дзменцьеў, Вучэціч, Дзмітэрка; Целеханы, Ціхвін, Барадзіно, Быцень, Уладзівасток, Градзянка, Закарпацце, Браціслава, Шцяўніца, Церак, Цюмень, Цянь-Шань, Цяньцзінь, Цібр, Цюрынгія, Поці, Гарыбальдзі, Бырледзяну, Таіці, Гаіці.
- б) *Пасля Д,Т цвёрдых пішуцца галосныя А, О, Э, У, Ы:* дэмпінг, адэкватны, дэбет, дэвальвацыя, дэмас, дэградацыя, дэкаданс аутэнцічны, атэлье, андантэ, анестэзія, антэна, дэкаэдр, дэкаметр, дэндзі, дэрбі, Тэкля, Стэфан (польскае), Атэла, Дадэ, Дэфо, дэ Бальзак, Тэкерэй, Здэнек, Тадэуш, Матэвуш, Шаптыцкі, Дэтройт, Тэлаві.

- Адначасова шэраг работнікаў БАН выказаўся ў падтрымку самабытнасці беларускай мовы
- У надрукаваным 11 мая 1938 г. у газеце "Правда" перадавым артыкуле "Савецкая навука" адзін абзац быў прысвечаны дзейнасці мовазнаўцаў, пра якіх гаварылася, што яны, "займаючыся разнастайнай экзотыкай, у той жа час праходзяць міма такіх актуальных задач, што закранаюць інтарэсы шырокіх народных мас, як барацьба супраць псавання рускай мовы, барацьба супраць засмечвання украінскай і беларускай моў паланізмамі".

- У красавіку 1938 г. правапіс 1933 г. быў абвешчаны «нацыяналістычным» і «шкодніцкім». Пісьменнікі, мовазнаўцы, партыйна-савецкія работнікі, настаўнікі, студэнты, вайскоўцы, рабочыя вылучылі асобныя прапановы адносна правапісу, сінтаксісу, граматыкі і лексікі. Адны ўдзельнікі абмеркавання выказаліся супраць ліквідацыі асноўных асаблівасцяў беларускай мовы, другія – за знішчэнне «бар’ераў», «штучных перагародак, уведзеных ворагамі народа, паміж беларускай і рускай мовамі», якія быццам бы перашкаджалі вывучэнню рускай мовы
- Крытыка **дзекання», «цекання»,**
- **Ліквідацыя літары «ў» і г.д.),**

- Ліквідацыя адлюстравання на пісьме «якання» альбо «акання» і «якання» - захоўваць галосныя «е», альбо «о», «е», «э» не пад націскам, не залежна ад націску («горад», «велікій», «вода», «ходзіць», «земля», «шэрсцяны», «несу», «пеку»).
- за напісанні кшталту «двумя», «разума», «братскі», соцыальны» слязмі )
- Напісанне Д/Т у запазычаных словах: дзіктатура, дзелегат, ціф, эпіцет, ціпаграфія, пацефон
- захоўваць суфіксальнае «с» пасля «т»: пісаць «братскі» замест «брацкі» (па аналогіі з «гарадскі»)

- Напісанні «ыя», «ія» скажаць словы і ніякага абгрунтавання ў жывым вымаўленні не маюць. Тамму, каб таксама зблізіць беларускі правапіс з рускім прапаноўвалася напісанне «бібліоцека», «рацыональны», соцыальны»
- ... правілы, што даходзяць да абсурду і скрыўляюць мову накшталт таго, што па беларускім правапісе атрымліваецца такія від слоў, як "эфіёп", "ніёба" - руск. "эфіоп", "ніоба"
- **Прыметнікі мужчынскага роду назоўнага і вінавальнага склону павінны мець канчаткі «ій», «ый» (чырвоный, сіній)**
- **Прыметнікі множнага ліку ўсіх радоў у назоўным і вінавальным склоне «ые-іе» («чырвоныя», «сінія»).**
- **пачатковае «в» ва ўласных імёнах і географічных назвах: «Владзімір», «Владзівасток».**
- У 1938 г. з мэтай складання новага беларускага правапісу была створана *камісія Інстытута літаратуры і мовы АН БССР і НКА БССР*. Новы праект быў прадстаўлены ў чэрвені 1939 г.

# Праект камісіі Інстытута літаратуры і мовы АН БССР і НКА БССР у чэрвені 1939 г.:

- 23 сакавіка 1939 г. адбылася нарада работнікаў ВНУ, якая адобрыла праект паправак да беларускага правапісу, складзены Інстытутам літаратуры і мовы БССР.
- 1. «У першым складзе перад націскам павінна захоўвацца «е», таксама і ва ўсіх астатніх палажэннях», за выключэннем канчаткаў назоўнікаў, прыметнікаў, займеннікаў, «падобных на прыметнікі»: «несу», «веду», «селяне».
- 2. Захаванне «о» у складаных словах, «састаўныя часткі якіх маюць толькі адзін склад»: «наркомзем», «горком», «водазбор»

- 3. Праект прапануе змяніць правапіс іншамойных спалучэнняў *di, ti, de, te*. Прапануецца перадаваць іх праз «*ді*», «*ті*», «*де*», «*те*», а не «*ды*», «*ты*», «*дэ*», «*тэ*»... З другога боку, напісанне «*дз*» і «*ц*» у такіх словах відазмяніла-б корань слова. Між тым як большасць слоў гэтай групы з'яўляецца тэрмінамі, г. зн. словамі з дакладным значэннем: «*акрэдытуй*», «*телефон*».
- 4. «Злучэнні «*іа*», «*іо*» павінны перадавацца праз «*іа*», «*іо*», а не «*ія*», «*іё*». Існуючае напісанне скажае мову і ўтварае штучны бар'ер паміж рускай і беларускай мовамі».



- 5. Захаванне «о» у іншамойных словах: «Отава»
- Асноўнай формай роднага склона павінен быць канчатак «а»
- 6. «карэннае «д» і «с» перад суфіксальным «с» павінны захоўвацца: «студентскі» (як і «гарадскі»), «рускі»».
- 7. «Іншамойны суфікс «ір» усюды павінен захоўвацца: «Мантіраваць», «фармуліраваць» і т.д.»

- У 1937–1938 г. улады БССР забаранілі карыстацца ўсёй мовазнаўчай і літаратуразнаўчай літаратурай. У руска-беларускім слоўніку 1937 г. былі выяўлены «скажэнні нацыянал-фашысцкага характару», у падручніках па беларускай мове – «польская буржуазная тэрміналогія».
- У ЦК КП(б)Б былі высланы цэлыя спісы слоў, ад выкарыстання якіх прапаноўвалася адмовіцца, бо яны не былі падобныя на адпаведнікі ў рускай мове і не былі зразумелыя яе носьбітам (кшталту «сусвет», «аксаміт», «біць лынды», «пунсовы», «барвяны», «небарака», «вяндліна», «зычлівец»).
- У 1938 г. перад рэдакцыяй руска-яўрэйскага і двухтомнага руска-беларускага слоўнікаў ставілася задача далейшага набліжэння беларускай мовы і ідыш да рускай

- Авось – а можа.
- Адский – пякельны
- Алый – пунсовы
- Багряный – барвяны
- Бить баклуши – лынды біць
- Банкрот – банкрут
- Банный — лазнёвы
- Бархат – аксаміт
- Баснословный — казачны;
- Бохвалиться – хваліцца
- Бахрома – махры
- Башенный – вежавы
- Бедняга – небарака
- Беспредельный – бязмежны
- Безбрежный – бязмежны
- Безграничный, — бязмежны
- Безвозмездно – дарма
- Безвредный – няшкодны
- Безделушка – бяздзеліца
- Беззастенчивый – бессаромны
- Безмятежный – бесклапотны
- Безнравственность – распуснасць
- Безобразие – агіднасць
- Безопасность — бяспечнасць
- Безотчетность – бессвядомасць
- Безропотный – пакорлівы
- Бережный — асцярожны
- Беспристрастный – бесстаронны
- Бессвязный – няскладны
- Бессмертие — неўміручасць;
- Бессрашие – адважнасць
- Бесстыдник – сараматнік
- Благожелатель — зычлівец;
- Благозвучие — мілагучнасць;
- Благополучие – удачліvasць
- Благоразумный – разважлівы
- Благотворитель – дабрачынец
- Благотворный – жыватварны
- Блатоустроенный – упарадкаваны
- Благоухание — пахучасць;
- Блаженство – вялікае шчасце
- Бледны — бляды;
- Бодрствовать – не спаць, дбаць, пільнаваць.
- Василёк –васілёк, Валошка
- Ветчина — вяндрліна;
- Взбелениться — раз'юшыцца;
- Взбесить – раз'юшыць
- Влечь – цягнуць, маніць
- Внесение – унясенне
- Внешность – від, выгляд
- Вникать – удумвацца
- Возлюбленный – улюблёны
- Вопить – лемантаваць;
- Вопросник – апытальнік
- Восхитить – зачараваць
- Вперить – утаропіць, уталопіць
- Всеведущий- усёведаючы
- Вселенная – сусвет

записка П.К.Панамарэнкі на імя І.В.Сталіна «О белорусском языке, литературе и писателях», падпісаная 21 лістапада 1938 г. (першы экзэмпляр пасланы ў Маскву).

- Есть правила, доходящие до абсурда, хулигански искажающие язык, узаконивание, например, написания слов: «эфиоп», «ниоба», как «эфіёп», «ніёба».
- Позволю привести ряд примеров, слов и оборотов, имеющих сейчас в белорусской литературе.
- Слово «подъем» заменено каким-то диким словом «уздым»;
- Образование — адукацыя;
- Краски — фарбы;
- Борец — змагар;
- Отечественный — ойчынны (от польского ойчизна);
- Правительство — урад???
- Годовщина — гадавіна (белорусы говорят так в смысле гад — гадзюка);
- Баня — лазня;
- Беспредельный, Безграмотный, Безбрежный — бязмежы (пример сознательного обеднения языка);
- Безопасность — бяспечнасць (отсюда органы государственной безопасности, органы государственной беспечности);
- Слово товарищ заменено словом — сябр;
- Друг — тоже сябр;

- Дружеский — сяброўскі; дружба — сяброўство.
- Благожелатель — зычлівец;
- Благозвучие — мілагучнасць;
- Благоухание — пахучасць;
- Бледны — бляды;
- Кислород — тлен???
- Ветчина — вяндрліна;
- Взбелениться — раз'юшыцца;
- Вопить — лемантаваць;
- Вселенная — сусвет;
- Бережный, Осторожный — асцярожны;
- Бессмертие — неўміручасць;
- Встречает — сустракае;
- Баснословный — казачны;
- Заседание — пасяджэнне;
- Женщина, ухаживающая за овцами, — овчарка;

- Крупный — буйны (отсюда крупный деятель — «буйны дзеяч»);
- Содержательный — змястоўны;
- Охват — ахоп;
- Образцовый — узорны;
- Почет — гонар.
- В лозунге «Пролетарии всех стран, соединяйтесь!» слово «соединяйтесь» заменено словом «злучайцеся», а в народе «злучайцеся — злучка» все равно, что по-русски «случайтесь — случка».
- Лозунг «Да здравствует годовщина Октябрьской революции!» на белорусском языке «Няхай жыве гадавіна Кастрычніцкай рэвалюцыі!» испохаблен от начала до конца. Белорусы говорят здравствуй, а «няхай» означает «пусть» в смысле пренебрежительно «так и быть».
- Гадавіна означает гада большого размера. Так и говорят: «Ух, якая гадавіна».
- Кастрычнік — октябрь. Но кастрица — это не лен, а отбросы от льна.

- Змяніліся патрабаванні да напісання географічных аб'ектаў. У 1934 г. ужыванне ў латышскай мове слова «Menska» замест «Minska» абвяшчалася праявай «шавінізму».
- Склалася практыка транслітарацыі назваў гарадоў Заходняй Беларусі на беларускую мову з рускай.
- 10 ліпеня 1939 г. Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР у адпаведнасці з рэкамендацыямі Інстытута мовазнаўства АН БССР ад 18 лютага 1939 г. унёс на разгляд 2-й сесіі Вярхоўнага Савета БССР прапанову аб «удакладненні наймення на беларускай мове г. Менска».
- 29 ліпеня 1939 г. было прынята рашэнне аб перайменаванні Менска ў Мінск. Дырэктыўнае ўмяшанне ЦК КП(б)Б у натуральныя працэсы моўнага развіцця супярэчыла пастулатам марксісцка-ленінскай ідэалогіі, якая не дзяліла мову (у адрозненне ад культуры) на «буржуазную» і «пралетарскую».

- Правапіс да 1933 г. – **сыстэма**
- Праект правапісу 1930 г. - **сыстэма**
- Праект правапісу 1933 г. - **сістэма**
- Правапіс 1933 г. – **сістэма**
- Праект правапісу 1934 г. – **сісцема**
- Праект правапісу 1939 г. – **сістэма**

- Правапіс да 1933 г. – дэклераваць
- Праект правапісу 1930 г. - дэклераваць
- Праект правапісу 1933 г. - дэклераваць
- Правапіс 1933 г. – дэклараваць
- Праект правапісу 1934 г. – дзеклараваць
- Праект правапісу 1939 г. – **декларываваць**



- Правапіс да 1933 г. – гарадзкі [ц], студэнцкі
- Праект правапісу 1930 г. – гарацкі, студэнцкі
- Праект правапісу 1933 г. - гарадскі, студэнцкі
- Правапіс 1933 г. – гарадскі, студэнцкі
- Праект правапісу 1934 г. – гарадскі, студэнцкі
- Праект правапісу 1939 г. – гарадскі, студэнтскі

25 красавіка 1933 г. – стварэнне Камісіі Палітбюро ЦК КП(б)У па правапісе	5 траўня 1933 г. – стварэнне палітычнай камісіі Бюро ЦК КП(б)Б па пытанні спрашчэння беларускага правапісу
5 верасня 1933 г. – пастанова ЦК КП(б)У “Аб зменах ва ўкраінскай навуковай тэрміналогіі, граматыцы і правапісе”	26 жніўня 1933 г. – пастанова ЦК КП(б)Б «Аб зменах і спрашчэнні беларускага правапісу»

лістапад 1937 г. – выданне Інстытутам мовазнаўства АН УССР руска-ўкраінскага слоўніка з выразным ухілам у бок набліжэння ўкраінскай мовы да рускай;

1937 г. – абвінавачванне аўтараў слоўніка ў працягванні ва ўкраінскую мову польскіх, чэшскіх і іншых замежных слоў і ігнараванні рускіх слоў

1937 г. – выданне АН БССР руска-беларускага слоўніка пад рэд. А.І. Александровіча з выразным ухілам у бок набліжэння беларускай мовы да рускай;

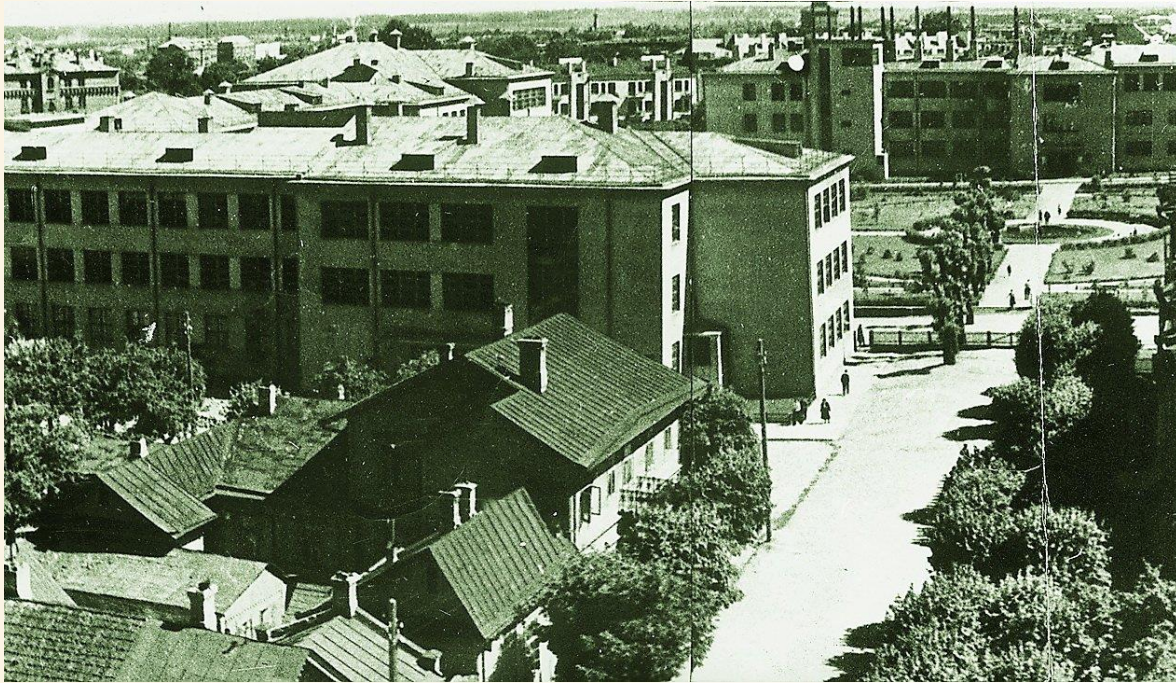
1938 – абвінавачванне аўтараў слоўніка ва ўнясенні “скажэнняў нацыянал-фашысцкага характару”

**8 мая 1938 г.** – пастанова Палітбюро ЦК КП(б)У “Аб складанні новага ўкраінскага правапісу”:  
стварэнне спецыяльнай камісіі на чале з Рэдзька, якая займалася ачышчэннем правапісу ад “буржуазна-нацыяналістычных перакручванняў”

1937–1939 гг. – асуджэнне “фашысцка-нацдэмаўскага” ўплыву на беларускі правапіс, 9 чэрвеня 1939 г. – публікацыя новага беларускага правапісу Камісіяй Інстытута літаратуры і мовы АН БССР і НКА БССР на чале з вучоным сакратаром інстытута К.І. Гурскім



- «Яўрэйская» і «старажытна-яўрэйская» мовы – мова ідыш і мова іўрыт у тэрміналогіі партыйна-дзяржаўных органаў 1920–1930-х гг.
- У 1929 г. Цэнтральная міжрэспубліканская арфаграфічная камісія пачала рэфармаванне правапісу і алфавіта ідыш. Замест БАН работа па складанні тэрміналагічных слоўнікаў даручалася Кіеўскай лінгвістычнай секцыі.
- У лютым 1931 г. Лінгвістычная камісія яўрэйскага сектара БАН у Кіеве прыняла ўдзел ва Усесаюзнай канферэнцыі па мове ідыш. Функцыі ліквідаванай арфаграфічнай камісіі былі перададзены Інстытуту яўрэйскай культуры УССР.



- У 1931 г. выкладанне 45% навучальных дысцыплін на іўрыце ў яўрэйскім аддзяленні БДУ, вызначэнне мовы ідыш як «фальсіфікацыі», «жаргону», а мовы іўрыт як сапраўднай мовы яўрэйскага народа былі асуджаны
- З вучэбнага плана падрыхтоўкі яўрэйскіх настаўнікаў быў выключаны іўрыт. Быў узяты кірунак на дэгабраізацыю ідыш (падразумявала пазбаўленне ад слоў з іўрыта і рэлігійных тэрмінаў, увядзенне міжнародных тэрмінаў і запазычанняў з усходнеславянскіх моў, змены ў арфаграфіі).
- Усё старажытнае яўрэйскае было аб'яўлена а партуністычным і рэакцыйным.
- Арфаграфічная канферэнцыя Віленскага навуковага інстытута ў 1931 г. была абвешчана сходам ідышысцкіх мовазнаўцаў «фашысцкага характару».

- Новы этап рэформы быў звязаны з Усеўкраінскай канферэнцыяй па мове ідыш 1934 г. У маі 1936 г. была сарвана яўрэйская лінгвістычная канферэнцыя з удзелам яўрэйскіх лінгвістаў, літаратуразнаўцаў, паэтаў і пісьменнікаў РСФСР, УССР і БССР у Бірабіджане. Дэлегацыю БССР павінныя былі прадстаўляць доктар гістарычных навук прафесар Агурскі, прафесар літаратуры Бранштэйн і паэт І. Харык. У 1940 г. у Мінску выйшаў яўрэйска-рускі слоўнік С. Рохкінд і Г. Шкляра. Яго прыкметнай асаблівасцю з'яўлялася ўвядзенне русізмаў у мову ідыш і арыентацыя на рускую лексіку

